Što su bile i kako su funkcionirale države u hrvatskom srednjovjekovlju?
Colloquia Mediaevalia Croatica VI. Hrvatska državnost u srednjem vijeku između historije i mita. Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 4. prosinca 2024.

Dana 4. prosinca 2024. godine u Konferencijskoj dvorani knjižnice Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu održan je šesti u nizu jednodnevnih znanstvenih skupova *Colloquia Mediaevalia Croatica* koje je organizirao Odsjek za povijest a koji se bave posebno kontroverznim i/ili nedovoljno istraženima pitanjima hrvatskog srednjovjekovlja. Prvih je pet skupova bilo posvećeno redom *De administrando imperio* Konstantina Porfirogeneta, *Ljetopisu Popa Dukljanina*, nacionalizmu u kasnom srednjem vijeku, perspektivama bizantskih studija u hrvatskoj historiografiji. Tema ovog skupa bila je „Hrvatska državnost u srednjem vijeku između historije i mita", a na njemu je jedanaest izlagača ključne probleme i epizode vezane uz državnost na hrvatskom srednjovjekovnom prostoru podvrglo novim analizama i kontekstualizaciji. Ovaj je znanstveni skup imao posebnu važnost i utoliko što je bio održan u godini kad se obilježava 150. obljetnica studija povijesti na Filozofskom fakultetu te ususret 1100. obljetnici Hrvatskog Kraljevstva. U uvodnom obraćanju organizator skupa, Trpimir Vedriš s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, predstavio je temu skupa i njegove četiri sekcije, naglašavajući važnost njegovanja kulture kritičke i konstruktivne rasprave kao temelja historijske znanosti.

U prvoj sekciji, „Hrvatska država za narodnih vladara", koju je moderirao Josip Banić, s Instituta za povijesne studije u Kopru, izlagači su se bavili funkcioniranjem hrvatske države i dvora pa čak i samim pitanjem državnosti u ranom srednjem vijeku. Sekcija je započela s izlaganjem Nevena Budaka „Pitanje državnosti u ranom srednjem vijeku" koji se bavio problemom definicije države te primjenjivošću toga pojma na hrvatsko rano srednjovjekovlje. Upozorio je da se termin „država" često olako upotrebljava, da je o državama općenito problematično govoriti prije modernog doba, te da se termini označavanja države razlikuju od jezika do jezika. Uslijedilo je izlaganje Trpimira Vedriša s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom „Dvor hrvatskih vladara u ranom srednjem vijeku". Suprotstavljajući se radovima Francesca Borrija i Stephanea Gioannija, Vedriš ističe kako – usprkos činjenici da arheologija ne potvrđuje romantičarske predodžbe slikara 19. stoljeća – dvor hrvatskih vladara ipak mora igrati izuzetno bitnu ulogu u raspravama o hrvatskoj državnosti ranog srednjeg vijeka. Temeljni obrisi procesa njegova nastanka, razvoja i funkcioniranja mogu se rekonstruirati iz ranosrednjovjekovnih povelja i drugih izvora, na osnovi kojih se može zaključiti da su bili strukturirani po uzoru na franačke dvorove, ali sa slavenskim elementima. Posljednje izlaganje u sekciji, naslova „Krunidbe hrvatskih ranosrednjovjekovnih vladara: podrijetlo obreda i značenje", održao je Mladen Ančić sa Sveučilišta u Zadru. U izlaganju se pritom posebno osvrnuo na krunidbe kralja Dmitra Zvonimira i kralja Kolomana. Uspoređujući spomenute krunidbe, ističe vrlo jasne razlike koje su bile vezane uz mjesto, obred i samu krunu. Iako naglašava kako nema sačuvanih podataka o krunidbama hrvatskih vladara, pojedinosti se ipak mogu donekle rekonstruirati na temelju pisanih i materijalnih izvora, kao i pravilnom kontekstualizacijom.

Upozorio je pritom na važnost same krune kao materijalnog predmeta, jasno naglašavajući kako je na Zapadu postojala samo jedna kruna dok su bizantski carevi imali više kruna.

Drugu sekciju, naslova „Hrvatsko kraljevstvo između Ugarske i Venecije", moderirao je Ivan Majnarić s Hrvatskog katoličkog sveučilišta, a izlaganja su se bavila razvojem raznih oblika državnosti u vrijeme razvijenog srednjeg vijeka kad su hrvatske zemlje postale poprištem borbi između ugarskih kraljeva i Venecije. Prvo izlaganje, „Kraljica Jelena i uloga kraljica u prijenosu vlasti", održala je Zrinka Nikolić Jakus s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Fokusirajući se na kraljicu Jelenu, suprugu kralja Dmitra Zvonimira, Nikolić Jakus je raspravljala o ulozi žena u tranziciji vlasti te detaljnije razmotrila pitanje je li ugarska dinastija iskoristila krvnu vezu s kraljicom Jelenom kako bi došla na hrvatsko prijestolje, odnosno je li ona bila ključna radi davanja legitimiteta novom vladaru. Sljedeće izlaganje, „Dalmatinski gradovi pod krunom Ludovika Velikog: *communitates* i *regnum*", održala je Zdenka Janeković Römer sa Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku. Razmatrala je pravni sustav dalmatinskih gradova, organizaciju javne vlasti i poimanje suvereniteta pod ugarskom krunom nakon 1358. godine. Kako zaključuje, Janeković Römer, dalmatinske su gradske elite igrale izuzetno bitnu ulogu u uspostavi ugarske vlasti na obali. S jedne strane, prihvaćali su vrhovništvo vladara i prerogative državne vlasti, ali su, s druge strane, zadržali i vlastite slobode. To se može gledati kao svojevrsna dvostruka državnost, ali i kao delegiranje kraljeve jurisdikcije. Treće, posljednje izlaganje, „Mletačka jurisdikcijska država u Istri i Dalmaciji (X.-XV. st.): legitimacija vlasti i elementi državnosti", održao je Josip Banić s Instituta za povijesne studije u Kopru. Analizom pravnih dokumenata Banić je prikazao kako je Venecija razvijala svoju upravu i jasno održavala hijerarhiju vlasti. Cilj mletačkog modela upravljanja u Istri i Dalmaciji bio je uspostaviti održivi balans između centralizacijskih sila i očuvanja lokalnih autonomija.

Treća sekcija, „Kriza ugarske vlasti i potraga za alternativama", bila je posvećena razvoju državnosti u kasnom srednjem vijeku, usponu kneževskih obitelji te utjecaju osmanske prijetnje na razvoj država, a moderirao ju je Mladen Ančić. Prvo izlaganje, „Bosanska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji", održao je Neven Isailović s Istorijskog instituta iz Beograda. Fokusirajući se na doba bosanskog kralja Tvrtka I. Kotromanića, Isailović je razmatrao teritorijalni opseg bosanske vlasti u Hrvatskoj i Dalmaciji, njezino funkcioniranje te percepciju te vlasti među domaćim plemstvom. Drugo izlaganje ove sekcije, nazvano „Frankapani i izazov državotvorstva (1393. – 1449.)" održao je Luka Špoljarić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Špoljarić je analizirao razdoblje u povijesti obitelji Frankapan kad stvaraju teritorijalnu državu. Smještajući političke poteze obitelji u kontekst ekspanzionističkih politika drugih susjednih magnatskih/kneževskih obitelji, govorio je o ograničenjima koja su sprječavala njihove državotvorne planove, ali i metodama kojima su ih nastojali nadići. Posljednje izlaganje ove sekcije, „Osmanski pritisci i transformacija ugarske kraljevske vlasti (1464.-1526.)" održao je Borislav Grgin, također s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U izlaganju se bavio burnim razdobljem od sredine 15. stoljeća do vremena Mohačke bitke, raspravljajući o razvoju institucija hrvatskih srednjovjekovnih zemalja i njihovih odnosa sa ugarskom vlašću, što je bilo vezano uz provođenje obrambene politike protiv Osmanlija.

Četvrtu, posljednju, sekciju, „Dvije epizode tranzicije", s dva izlagača, moderirao je Luka Špoljarić. Prvo izlaganje, „*Pacta conventa*: između prošle zbilje, historiografske interpretacije i popularne uporabe", održao je Ivan Majnarić raspravljajući o recepciji te proslavljene kratke bilješke iz 14. stoljeća koja govori o tome kako su predstavnici

dvanaest hrvatskih rodova prihvatili Kolomana za svojega kralja. Majnarić je analizirao razvoj historiografskih interpretacija *Pacta conventa* od druge polovice 19. stoljeća sve do današnjih dana, ističući rastuću diskrepanciju između znanstvenih zaključaka i popularne percepcije. I dok se Majnarić osvrnuo na ključnu legendu o dolasku ugarskog kralja na hrvatsko prijestolje, Nataša Štefanec s Filozofskog fakulteta u Zagrebu je analizirala hrvatski izbor Ferdinanda Habsburškog 1527. godine za kralja na saboru u Cetinu. U izlaganju „Zašto se Cetinski sabor smatra jednim od temelja hrvatske državnosti?“ Štefanec analizira izvore te uspoređuje hrvatsku historiografiju o Cetinskom saboru s historiografijom susjednih zemalja, naglašavajući kako i dalje nedostaju radovi koji bi istražili političke, vojne i ekonomske posljedice tog događaja. Zaključila je kako je izbor Habsburgovaca pomogao u održavanju Kraljevstva, ali i spriječio razvoj ranomoderne države na hrvatskom prostoru.

Danijela Štefan

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires), Radina Vučetić (Beograd), Christina Lutter (Beč) i Andrej Hozjan (Maribor)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

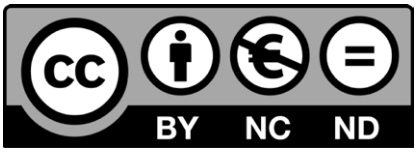
Lektura / Language editors
Katarina Starčević (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp



Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.